

Tériade: Γαλλία - Ελλάδα

Διεθνές Συνέδριο, 13-14 Μαρτίου 2015

Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών - ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη

Tériade: France - Grèce

Colloque international, 13-14 mars 2015

Fondation Teloglion - Université Aristote, Thessalonique

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ και ΟΜΙΛΗΤΕΣ / RÉSUMÉS et INTERVENANTS

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Παρασκευή 13 Μαρτίου, Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών, Αμφιθέατρο

13:30 ΥΠΟΔΟΧΗ - ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

1^ο συνεδρία - Ο Τέριαντε κριτικός τέχνης

Πρόεδρος: Μαίρη Μιχαηλίδου

14:00 Yves Chevreuil-Desbiolles, Institut Mémoires de l'édition contemporaine
Que voyait Tériade sur les tables des librairies? Les revues d'art du premier vingtième siècle parisien

[Τι έβλεπε ο Τέριαντε στους πάγκους των γαλλικών βιβλιοπωλείων; Τα περιοδικά τέχνης στο Παρίσι, στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα]

14:30 Πόπη Σφακιανή, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ο Τέριαντε ως τεχνοκράτης (1926-1936)

15:00 Χαρά Κολοκοθά, Northumbria University

Ο Τέριαντε, η επιθεώρηση Verve και ο παρισινός καλλιτεχνικός κόσμος (1937-1960)

15:30 Nicolas Surlapierre, Musées de Belfort

Néanmoins et surtout - Les artistes allemands selon Tériade

[Οι Γερμανοί καλλιτέχνες στη σκέψη του Τέριαντε]

16:00 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

2^ο συνεδρία - Ο Τέριαντε και τα μουσεία στη Βαρειά Μυτιλήνης

Πρόεδρος: Κώστας Μανιατόπουλος

16:30 Ξένη Μπαλωτή, Ίδρυμα Αγγέλου και Λητιάς Κατακούζηνου

Άγγελος Κατακούζηνος - Στρατής Ελευθεριάδης: Μια φιλία ζωής και ο ρόλος

της στη δημιουργία του Μουσείου Θεόφιλου

17:00 Αναστασία Κοντογιώργη, Διεύθυνση Νέωτερου Πολιτιστικού Αποθέματος και

Ύψλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ΥΠ.ΠΟ.

Στέλιος Δασκαλάκης, Τμήμα Συντήρησης Εφορείας Αθηνών, ΥΠ.ΠΟ.

Μουσείο-Βιβλιοθήκη Στρατή Ελευθεριάδη-Τέριαντε: ξεδιπλώνοντας τα

τυπογραφικά φύλλα

17:30 Μαίρη Μιχαηλίδου, Επίτιμη Γενική Διευθύντρια ΥΠ.ΠΟ.

Τέριαντε: μια προσωπική μαρτυρία

18:00 ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

18:20 Τα Μεγάλα Βιβλία του Matisse

Les poésies de Mallarmé, Jazz, Les lettres portugaises και *Les poèmes de Charles*

d'Orléans

Παρουσίαση: Dominique Szymusiak, Conservatrice honoraire du Musée Matisse,

Cateau-Cambésis

Απογγέλια: Isabelle Billel, Ηθοποιός, Théâtre de la Lune vague, Saint-Nazaire

19:00 Περιήγηση στην έκθεση

19:30 ΔΕΞΙΩΣΗ

Σάββατο 14 Μαρτίου, Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών, Αμφιθέατρο

3^ο συνεδρία - Ο Τέριαντε εκδότης

Πρόεδρος: Αλεξάνδρα Μπούνια

9:30 Παναγιώτης Κουρνιακός, Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών ΑΠΘ

Ο Τέριαντε και τα μεσαιωνικά χειρόγραφα

10:00 Pascal Fulacher, Musée des Lettres et Manuscrits, Παρίσι

Τέριαντε: *l'affirmation du livre de peintre*

Πέριαντε : η καθιέρωση του βιβλίου τέχνης]

10:30 Dominique Szymusiak, Conservatrice honoraire du Musée Matisse, Cateau-Cambésis

La correspondance entre Tériade et Matisse: les rapports entre l'éditeur et l'artiste

[Η αλληλογραφία μεταξύ Τέριαντε και Matisse: οι σχέσεις εκδότη και καλλιτέχνη]

11:00 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

4^ο συνεδρία - Τέριαντε: ύψεις της Ελλάδας (I)

Πρόεδρος: Αλεξάνδρα Γουλάνη-Βουτυρά

11:30 Alexandre Farnoux, Γαλλική Σχολή Αθηνών

Τέριαντε et l'ombre de la Grèce

[Η αρχαία Ελλάδα του Τέριαντε: «l'ombre de la Grèce»]

12:00 Lucile Arnoux-Farnoux, Université François-Rabelais de Tours

Διάλεξη: *Paris-Athènes au XXe siècle: études récentes*

[Παρίσι - Αθήνα στον 20ο αιώνα: πρόσφατες έρευνες]

13:00 ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΓΕΥΜΑ

5^ο συνεδρία - Τέριαντε: ύψεις της Ελλάδας (II)

Πρόεδρος: Μιλτιάδης Παπανικολάου

15:00 Λία Γυϊόκα, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το Verve και τα ελληνικά περιοδικά τέχνης

15:30 Μαρία Μόσχου, δίδακτωρ Ιστορίας της Τέχνης, ανεξάρτητη ερευνήτρια

Η «ανακάλυψη» λαϊκών καλλιτεχνών στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου:

η περίπτωση του Θεόφιλου και ο ρόλος του Τέριαντε

16:00 Ελεονώρα Βρατσακίδου, Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών ΑΠΘ

Στητήρης και Τέριαντε, με αφορμή τις ευρωπαϊκές εκθέσεις του Θεόφιλου

16:30 Χριστίνα Τσαγκάλα, Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών ΑΠΘ

Τέριαντε και «Αιολική Άνοιξη»: Αντώνης Πρωτοπατάσης-Pazzi

17:00 ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

PROGRAMME

Vendredi 13 mars, Fondation Teloglion, amphithéâtre

- 13:30 Accueil - Allocations
- 1° session - Tériade critique d'art**
Président: Mary Michailidou
- 14:00 Yves Chevreffis-Desbiolles, Institut Mémoires de l'édition contemporaine
Que voyait Tériade sur les tables des librairies? Les revues d'art du premier vingtième siècle parisien
- 14:30 Poppy Sfakianaki, Université de Crète
Tériade, critique d'art (1926-1936)
- 15:00 Chara Kolokytha, Northumbria University
Tériade, la revue Verve et le monde de l'art parisien (1937-1960)
- 15:30 Nicolas Surlapierre, Musées de Belfort
Néanmoins et surtout: Les artistes allemands selon Tériade
- 16:00 PAUSE
- 2° session - Tériade et les musées à Vareia, Lesvos**
Président: Kostas Maniatopoulos
- 16:30 Xeni Baloti, Fondation Angelos & Leto Katakouzenos
Angelos Katakouzenos - Stratis Eleftheriadis: Une amitié de vie et son rôle dans la création du musée Théophilos
- 17:00 Anastasia Kontogiorgi, Stelios Daskalakis, Ministère de la Culture de Grèce
Le Musée-Bibliothèque Stratis Eleftheriadis-Tériade: en dépliant les feuilles typographiques
- 17:30 Mary Michailidou, Directrice Générale honoraire, Ministère de la Culture de Grèce
Tériade: un témoignage personnel
- 18:00 DISCUSSION-PAUSE
- 18:20 **Les Grands Livres de Matisse**
Les poésies de Mallarmé, Jazz, Les lettres portugaises et Les poèmes de Charles d'Orléans
Présentation: Dominique Szymusiak, Conservatrice honoraire du Musée Matisse, Cateau-Cambrésis
Lecture: Isabelle Billet, Théâtre de la Lune vague, Saint-Nazaire
- 19:00 Visite de l'exposition
- 19:30 RECEPTION

Samedi 14 mars, Fondation Teloglion, amphithéâtre

- 3° session - Tériade éditeur d'art**
Président: Alexandra Bounia
- 9:30 Panagiotis Koumiakos, Fondation Teloglion, Université Aristote de Thessalonique
Tériade et les manuscrits médiévaux
- 10:00 Pascal Fulacher, Musée des Lettres et Manuscrits, Paris
Tériade: l'affirmation du livre de peintre
- 10:30 Dominique Szymusiak, Conservatrice honoraire du Musée Matisse, Cateau-Cambrésis
La correspondance entre Tériade et Matisse: les rapports entre l'éditeur et l'artiste
- 11:00 PAUSE
- 4° session - Tériade: images de la Grèce (I)**
Président: Alexandra Goulaki-Voutyra
- 11:30 Alexandre Famoux, Ecole Française d'Athènes
Tériade et l'ombre de la Grèce
- 12:00 Lucile Arnoux-Farnoux, Université François-Rabelais de Tours
Conférence: *Paris-Athènes au XXe siècle: études récentes*
- 13:00 DISCUSSION-DEJEUNER
- 5° session - Tériade: images de la Grèce (II)**
Président: Miltiadis Papanikolaou
- 15:00 Lia Yoka, Université Aristote de Thessalonique
Verve face aux revues artistiques grecques
- 15:30 Maria Moschou, docteur en histoire de l'art, chercheur indépendante
La «découverte» d'artistes naïfs dans la Grèce de l'entre-deux-guerres: le cas de Théophilos et le rôle de Tériade
- 16:00 Eleonora Vratiskidou, Fondation Teloglion, Université Aristote de Thessalonique
Tonis Spiteris, critique de Tériade: à propos des expositions européennes de Théophilos
- 16:30 Christina Tsaakalia, Fondation Teloglion, Université Aristote de Thessalonique
Tériade et le «Printemps Aiolien»: Antonis Protopatsis-Pazzi
- 17:00 DISCUSSION - CONCLUSIONS

Yves Chevrefils-Desbiolles, docteur en histoire de l'art
Responsable des fonds artistiques à l'Institut Mémoires de l'édition contemporaine

***Que voyait Tériade sur les tables des librairies ?
Les revues d'art du premier vingtième siècle parisien***

Reuves d'avant-garde ou revues académiques, revues luxueuses ou pauvrement ronéotées... Toute revue est un lieu « partisan ». Assurément, cela n'aura pas échappé au jeune Efstratios Eleftheriades. Lorsqu'il s'installe à Paris en 1915, il fréquente avec assiduité le Louvre. Après la Grande Guerre, il visite les musées, les galeries. Il converse aux terrasses des cafés et, on peut le penser, hante les meilleures librairies, feuillette et lit les revues, véritables signatures de la vie artistique parisienne. Nous évoquerons à l'aide d'images plusieurs d'entre elles. Cela non plus n'aura pas échappé à celui qui, durant les années 1920, simplifie et francise son nom pour Tériade: les revues sont bien le lieu où se conjuguent autorité intellectuelle et promotion sociale.

Yves Chevrefils-Desbiolles, διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης
Υπεύθυνος καλλιτεχνικού αρχείου, Institut Mémoires de l'édition contemporaine

***Τι έβλεπε ο Tériade στους πάγκους των γαλλικών βιβλιοπωλείων;
Τα παρισινά περιοδικά τέχνης στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα***

Περιοδικά της πρωτοπορίας ή ακαδημαϊκά, εκδόσεις πολυτελείς ή φτηνά τυπώματα: κάθε περιοδικό είναι ένας τόπος «μάχης». Σίγουρα κάτι τέτοιο δεν διέφυγε της προσοχής του νεαρού Στρατή Ελευθεριάδη. Όταν εγκαθίσταται στο Παρίσι το 1915, επισκέπτεται τακτικά το Λούβρο. Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, συχνάζει σε μουσεία και γκαλερί. Μπορεί κανείς να τον φανταστεί να συζητά στα παρισινά καφέ, να στοιχειώνει τα καλύτερα βιβλιοπωλεία, να ξεφυλλίζει και να διαβάζει περιοδικά, που αποτελούσαν τα κατ' εξοχήν σημεία αναφοράς της παρισινής καλλιτεχνικής ζωής. Ούτε αυτό βέβαια διέφυγε της προσοχής αυτού που, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920, απλοποιεί το όνομά του στη γαλλική εκδοχή Tériade: τα περιοδικά είναι πράγματι ο τόπος όπου διαπλέκονται επιδιώξεις για πνευματική υπεροχή και κοινωνική άνοδο.

Πόπη Σφακιανάκη, υποψήφια διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ο Τεριάντ ως τεχνοκρίτης (1926-1936)

Ο Τεριάντ είναι γνωστός κυρίως για τη μεταπολεμική του δραστηριότητα ως εκδότης, ξεκίνησε όμως τη σταδιοδρομία του στο χώρο της τέχνης ως τεχνοκρίτης. Από το 1926 ως το 1936 δημοσίευσε πλήθος τεχνοκριτικών κειμένων σχετικά με τη μοντέρνα τέχνη σε σημαντικά καλλιτεχνικά περιοδικά και εφημερίδες, όπως τα *Cahiers d'art*, *L'intransigeant* και *Minotaure*.

Στην παρούσα ανακοίνωση αφενός θα επιχειρήσω μια κριτική προσέγγιση των τεχνοκριτικών κειμένων του Τεριάντ προκειμένου να αναδείξω τις αισθητικές του αντιλήψεις και πώς αυτές εγγράφονται στον τεχνοκριτικό λόγο της εποχής. Αφετέρου, εξετάζοντας τις βασικές του συνεργασίες (Christian Zervos, Maurice Raynal, Albert Skira) και στηριζόμενη σε αρχειακό υλικό, θα αναλύσω πώς η καριέρα του Τεριάντ ως τεχνοκρίτη τροφοδοτήθηκε από ένα δίκτυο γνωριμιών το οποίο δημιούργησε σταδιακά. Θα καταλήξω τονίζοντας ότι τόσο οι αντιλήψεις όσο και το ισχυρό δίκτυο γνωριμιών που συγκρότησε στη διάρκεια του μεσοπολέμου καθόρισαν σε σημαντικό βαθμό τη μετέπειτα σταδιοδρομία του ως εκδότη.

Poppy Sfakianaki, doctorante en histoire de l'art, Université de Crète

Tériade, critique d'art (1926-1936)

Bien que Tériade soit connu notamment pour son activité éditoriale de l'après-guerre, il a commencé sa carrière en exerçant le métier de critique d'art. De 1926 à 1936, quand la réputation des artistes modernistes a atteint son apogée, il a publié un grand nombre d'écrits sur l'art moderne dans des revues et journaux comme *Cahiers d'art*, *L'intransigeant* et *Minotaure*.

L'objectif de ma communication est de proposer une appréciation critique de la carrière de Tériade en tant que critique d'art à travers un prisme multiple. D'une part, j'examinerai ses idées et ses préférences esthétiques et la façon dont elles s'inscrivent dans la scène artistique de l'époque. D'autre part, à partir de ses collaborations avec Christian Zervos, Maurice Raynal, Albert Skira et de ses archives personnelles, je présenterai le réseau que Tériade a construit et qui a nourri sa carrière. Je conclurai en soutenant que les idées et le réseau qu'il a entretenus pendant l'entre-deux-guerres ont joué un rôle déterminant pour la suite de sa carrière en tant qu'éditeur.

Χαρά Κολοκυθά, υποψήφια διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης, Northumbria University

Ο Τεριάντ, η επιθεώρηση Verve, και ο Παρισινός καλλιτεχνικός κόσμος (1937-1960)

Η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να εξετάσει τις κοινωνικό-ιστορικές και καλλιτεχνικές εξελίξεις που πλαισιώνουν την δραστηριότητα του Τεριάντ στο Παρίσι του 20^{ου} αιώνα μέσα από την ανάλυση του ρόλου και της σημασίας της ίδρυσης του εκδοτικού οίκου Verve και την έκδοση της ομώνυμης επιθεώρησης από τον Δεκέμβριο του 1937 έως τον Ιούλιο του 1960. Ένας από τους βασικούς στόχους της ανακοίνωσης είναι ο σχολιασμός και η αποτίμηση της αλληλεπίδρασης που σημειώνεται μεταξύ των ιδεολογικών και αισθητικών κατευθύνσεων και επιλογών του Τεριάντ κατά το πέρας τριών σχεδόν δεκαετιών συνεχούς δράσης στο πεδίο των τεχνών. Τέλος, δίνεται έμφαση για πρώτη φορά, με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία, στον ιδεολογικό προσανατολισμό του Τεριάντ και την αντίληψη του περί προέλευσης της γαλλικής τέχνης όπως διαφαίνονται μέσα από μια πολύχρονη και πλούσια εκδοτική παραγωγή που αγγίζει ταυτόχρονα τα όρια του ακραίου αισθητισμού και του μετριοπαθή εθνικισμού.

Chara Kolokytha, doctorante en histoire de l'art, Northumbria University

Tériade, la revue Verve et le monde de l'art parisien (1937-1960)

Ce papier vise à l'examen des développements socio-historiques et artistiques qui encadrent l'activité de Tériade à Paris au vingtième siècle à travers l'analyse du rôle et de l'importance de la fondation de la maison d'éditions Verve qui publiait l'homonyme revue artistique et littéraire à partir de décembre 1937 jusqu'à juillet 1960. Le but principal de cette conférence c'est de commenter et d'évaluer l'interaction entre les directions esthétiques et idéologiques de Tériade au cours de presque trois décennies d'activité dans le domaine des arts. En tenant compte de la bibliographie existante, enfin, on présente ici pour la première fois l'orientation idéologique de Tériade et ses idées autour des origines de l'art français comme en témoigne sa riche production éditoriale qui a fini par devenir l'emblème d'un esthétisme extrême et, en même temps, d'un nationalisme modéré.

Nicolas Surlapierre, Directeur des Musées de Belfort

Néanmoins et surtout - Les artistes allemands selon Teriade

L'œuvre de Teriade est immédiatement associée à la Méditerranée, qu'il a aimée avec passion. La Méditerranée est très perceptible dans ses choix éditoriaux que ce soit la revue *Verve* ou encore les livres illustrés de Matisse, de Picasso, Braque ou Miro qui semblent gorgés de couleur. Pourtant Teriade s'est intéressé à toutes sortes d'artistes et les artistes allemands n'échappent pas à sa curiosité pour les écoles étrangères. Les références à l'Allemagne sont multiples dans ses nombreuses recensions critiques mais également dans la revue *Verve* qu'il fonde en 1937 en même temps que les éditions éponymes. A la différence de son compatriote Christian Zervos, Teriade conçoit une sphère germanique aux frontières temporelles parfois floues, une influence de l'Allemagne large qui inclut tous les supports et des artistes très différents. Ce n'est pas une école que Teriade a défendue, c'est un état d'esprit; ce n'est pas une technique ni un tour de main mais son approche singulière du comparable qui a pris sa place en basse continue au cœur de son projet éditorial qu'il nommait *le lieu idéal*.

Nicolas Surlapierre, Διευθυντής των Μουσείων του Belfort

Οι Γερμανοί καλλιτέχνες στη σκέψη του Teriade

Το έργο του Teriade παραπέμπει άμεσα στη Μεσόγειο, που ο Έλληνας εκδότης αγάπησε με πάθος. Η Μεσόγειος είναι έντονα παρούσα στις εκδοτικές του επιλογές, τόσο στο περιοδικό *Verve*, όσο και στα βιβλία που εικονογραφήθηκαν από τους Matisse, Picasso, Braque ή Miro και που μοιάζουν «πνιγμένα» στο χρώμα. Ο Teriade ενδιαφέρθηκε ωστόσο για τους καλλιτέχνες όλων των χωρών και οι Γερμανοί δεν διέφυγαν της περιέργειάς του. Οι αναφορές στη Γερμανία είναι πολλαπλές στα άρθρα του, αλλά και στο περιοδικό *Verve* που ιδρύει το 1937, μαζί με τις ομώνυμες εκδόσεις. Κατά τρόπο διαφορετικό από τον Christian Zervos, ο Teriade αποδίδει στην γερμανική καλλιτεχνική σφαίρα χρονικά όρια συχνά ασαφή, καθώς και μια ευρεία επιρροή που αφορά σε όλα τα μέσα και σε καλλιτέχνες πολύ διαφορετικούς μεταξύ τους. Ο Teriade δεν υποστήριξε την ιδέα μιας γερμανικής σχολής, αλλά μάλλον μια πνευματική αντίληψη. Το ενδιαφέρον του για τους Γερμανούς καλλιτέχνες επιτρέπει να προσεγγίσουμε την ξεχωριστή συγκριτική ικανότητα του Teriade, που βρήκε τη θέση της ως *basso continuo* στην καρδιά του εκδοτικού του εγχειρήματος που ο ίδιος ονόμαζε «τόπο ιδανικό».

Ξένη Δ. Μπαλωτή, Ίδρυμα Άγγελου και Λητώς Κατακουζηνού

Άγγελος Κατακουζηνός - Στρατής Ελευθεριάδης: Μια φιλία ζωής και ο ρόλος της στη δημιουργία του Μουσείου Θεόφιλου

Μέσα από την περιγραφή της φιλίας μίας ζωής ανάμεσα στον Α. Κατακουζηνό και τον Τέριαντε, η ρήση του Ο. Ελύτη πως «η καλή ζωγραφική, όπως και οι καλές ανθρώπινες σχέσεις, δεν έχουν άλλο διακριτικό από την ποιότητα», βρίσκει την ακρίβεια της. Και στην περίπτωση μας, οι καλές ανθρώπινες σχέσεις ανάμεσα στους πρωταγωνιστές μας έγραψαν ιστορία μέσα από τη δημιουργία του Μουσείου Θεόφιλου στη Μυτιλήνη πετυχαίνοντας ώστε τα έργα του λαϊκού ζωγράφου ουδεπώποτε «ακλεά γένηται» στο χρόνο. Το αρχειακό υλικό του Ίδρύματος Α. & Λ. Κατακουζηνού, κυρίως επιστολές και φωτογραφίες, αποτελούν τον καμβά της σχέσης που θεμελιώθηκε ένα βράδυ του 1925 στο Παρίσι με αφορμή την τέχνη και έλαμψε έως το 1982, με τα χρώματα του ζωγράφου Θεόφιλου.

Xeni D. Baloti, Fondation Angelos & Leto Katakouzenos

Angelos Katakouzenos - Stratis Eleftheriadis: Une amitié de vie et son rôle dans la création du Musée Théophilos

Le Prix Nobel grec O. Elytis a écrit que “la peinture, comme les bonnes relations humaines, se distinguent par leur qualité”. Cela est tout à fait juste et concret également pour l’amitié qui a uni pour une vie de 57 ans, A. Katakouzenos et Tériade. Si vous cherchez où se “cache” la peinture, eh! alors cherchons la à Mytilène, là où Tériade résidant à Paris et Katakouzenos d’Athènes sont allés fonder le Musée Théophilos afin que les œuvres du grand Peintre trouvent un lieu idéal pour leur exposition et leur sauvegarde pour l’avenir. Les Archives de la Fondation A. & L.Katakouzenos, c.à.d. correspondance privée et photographies, furent le « canevas » sur lequel a été peint l’amitié entre Tériade et Katakouzenos, née un soir de 1925 à Paris, que nous allons vous exposer avec notre communication.

Ανη Κοντογιώργη, Στέλιος Δασκαλάκης, ΥΠ.ΠΟ

***Μουσείο-Βιβλιοθήκη Στρατή Ελευθεριάδη-Τέριαντε:
ξεδιπλώνοντας τα τυπογραφικά φύλλα***

«Συγκεντρώσαμε εδώ όλα αυτά τα σχέδια. Έπρεπε να ήταν εδώ, γιατί σχηματίζουν μια μοναδική στιγμή, ένα έργο που γεννήθηκε από μια λάμψη του δημιουργικού πνεύματος και κάθε ουσιαστική απουσία θα ήταν σαν ένα ρήγμα. Ωστόσο, κομματιάστε οποιοδήποτε σχέδιο, το κάθε κομμάτι είναι τόσο όμορφο όσο και το σύνολο.»

Tériade, *Verve* 29/30, 1954.

Ο Στρατής Ελευθεριάδης-Τέριαντε ίδρυσε το ομώνυμο Μουσείο-Βιβλιοθήκη το 1979, αποκλειστικά με δικά του έξοδα, δωρίζοντας παράλληλα την πλήρη σειρά των εκδόσεών του. Αντιμετωπίζοντας τις τυπωμένες σελίδες των εκδόσεών του ως αυτόνομα έργα τέχνης, κάθε φύλλο τοποθετήθηκε σε ξεχωριστή κορνίζα και οι ενότητες της επίσκεψης καθορίστηκαν κυρίως από το αισθητικό αποτέλεσμα.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα επιχειρήσουμε να εξηγήσουμε τις μουσειολογικές και μουσειογραφικές επιλογές της ομάδας εργασίας της επανέκθεσης του Μουσείου-Βιβλιοθήκης Στρατή Ελευθεριάδης-Τέριαντε: ποιες ήταν οι ειδικές συνθήκες που έβαζαν περιορισμούς στην επανέκθεση ενός περιφερειακού μουσείου μοντέρνας τέχνης και κάτω από ποια οπτική γωνία θελήσαμε να συνδυάσουμε την μουσειολογική άποψη του δωρητή με τις σύγχρονες μουσειολογικές προσεγγίσεις σε ό,τι αφορά στην έκθεση μοντέρνων έργων τέχνης.

Anastasia Kontogiorgi, Stelios Daskalakis, Ministère de la Culture de Grèce

Musée-Bibliothèque Stratis Eleftheriadis-Tériade: en dépliant les feuilles typographiques

« Nous avons réuni ici tous ces dessins. Il fallait qu'ils soient tous là, car ils forment un moment unique, une œuvre née d'une fulguration de l'esprit créateur et toute absence essentielle aurait été comme une déchirure. Pourtant fragmentez n'importe quel dessin, le fragment est presque aussi beau que l'ensemble.»

Tériade, *Verve* 29/30, 1954.

En 1979, Stratis Eleftheriadis-Tériade a fondé, exclusivement à ses frais, le Musée-Bibliothèque qui porte son nom et y a fait don de la série complète de ses éditions. Les feuilles imprimées de ses livres édités furent traitées en tant qu'œuvres d'arts autonomes et, à ce titre, chaque feuille fut placée dans un cadre à part, alors que les unités de la visite furent avant tout déterminées par des considérations esthétiques.

Dans cette communication, nous présenterons les choix muséologiques et muséographiques de l'équipe de travail qui a pris en charge le réaménagement du Musée-Bibliothèque Stratis Eleftheriadis-Tériade. Nous évoquerons les conditions spécifiques qui constituaient des contraintes pour la restructuration d'un musée d'art moderne de la périphérie et nous expliquerons dans quelle perspective nous avons voulu combiner la démarche muséologique du donateur avec les approches actuelles en matière d'exposition de l'art moderne.

Μαίρη Μιχαηλίδου, Επίτιμη Γενική Διευθύντρια, ΥΠ.ΠΟ

Ευστράτιος Ελευθεριάδης - Tériade: Μια προσωπική μαρτυρία

«Αν πέτυχα την προσέγγιση των ποιητών με τους ζωγράφους σ' αυτά τα βιβλία, αυτό βασικά οφείλεται στο γεγονός ότι οι άνθρωποι αυτοί με έβλεπαν πρώτα σαν φίλο, σαν ομότεχνό τους, που μιλούσε την ίδια μ' εκείνους γλώσσα.

Χωρίς τη φιλία, δεν θα είχα καταφέρει τίποτα. Μη ζητάτε άλλη εξήγηση. Δεν υπάρχει ούτε ηρωισμός, ούτε μυστήρια...»

Μ' αυτόν τον απέριττο λόγο περιέγραφε, κατά καιρούς, ο μεγάλος Έλληνας της διασποράς το μοναδικό έργο που παρήγαγε με αγάπη, γνώση και όραμα κατά την πιο γόνιμη περίοδο της νεότερης τέχνης.

Mary Michailidou, Directrice Générale honoraire, Ministère de la Culture de Grèce

Efstratios Eleftheriadis-Tériade: un témoignage personnel

«Si j'ai pu réussir à rapprocher les poètes et les peintres, au travers de ces livres, je le dois principalement au fait que ces hommes ont vu d'abord en moi un ami, un des leurs, parlant la même langue qu'eux. Sans l'amitié, je ne serais parvenu à rien. Ne demandez pas d'autre explication. Il n'y a ni héros, ni mystère... »

C'est de cette manière simple et discrète que s'exprimait, la plupart du temps, ce célèbre Grec de la diaspora au sujet de son œuvre unique, élaborée avec amour et discernement, pendant la période la plus féconde de l'art moderne.

Παναγιώτης Κουρνιακός, διδάκτωρ Ιστορίας, Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών-ΑΠΘ

Τερίαντ και μεσαιωνικά χειρόγραφα

Η σχέση του Έλληνα εκδότη Tériade με το ύστερο μεσαιωνικό παρελθόν της γαλλικής τέχνης, όπως εκδηλώθηκε στην έκδοση μικρογραφιών από ιστορημένα γαλλικά χειρόγραφα στο περιοδικό *Verve*, υπερβαίνει το ενδιαφέρον ενός εκδότη περιοδικού σύγχρονης τέχνης.

Η αποκλειστικά γαλλική προέλευση των χειρογράφων και ο ρόλος τους στη διαμόρφωση της γαλλικής πολιτισμικής και εθνικής ταυτότητας στην κρίσιμη ιστορική περίοδο του μεσοπολέμου, προσδίδουν στις μεσαιωνικές μικρογραφίες μια ιδιαίτερη θέση στη γενεαλογία της γαλλικής τέχνης.

Από την πλευρά του, ο γαλλοποιημένος Έλληνας Tériade αποτίνει με την έκδοση των μεσαιωνικών μικρογραφιών έναν φόρο τιμής στις απαρχές εκείνου του πολιτισμού που ο ίδιος υιοθετεί, αφομοιώνει και μέσω της εκδοτικής του δραστηριότητας υπηρετεί πιστά και αποκλειστικά για όλη του τη ζωή.

Μια σειρά από παρατηρήσεις και ερωτήματα θα προσπαθήσει να προσδιορίσει ακριβέστερα τη σχέση του Tériade με τα ιστορημένα χειρόγραφα και τον κόσμο τους.

Panagiotis Kourniakos, docteur en histoire, Fondation Teloglion-Université Aristote de Thessalonique

Tériade et les manuscrits médiévaux

L'intérêt de l'éditeur grec Tériade pour l'art français du Moyen Âge tardif - tel qu'il s'exprime dans la reproduction d'enluminures dans la revue *Verve* - dépasse de loin celui d'un simple éditeur de revue d'art contemporain.

La provenance exclusivement française des manuscrits reproduits par Tériade et leur rôle dans la consolidation de l'identité culturelle et nationale française pendant la période trouble de l'entre-deux-guerres, rendent aux enluminures médiévales une place spéciale dans la généalogie de l'art français.

Par ces choix, Tériade, grec francisé, rend, pour sa part, hommage aux origines de la culture française qui fait sienne et qu'il sert avec loyauté durant toute sa vie au moyen de son activité éditoriale.

En mobilisant une série d'observations et de questions, cette communication vise à approfondir sur l'attachement de Tériade à l'univers des manuscrits enluminés.

Pascal Fulacher, docteur en arts et sciences de l'art
Conservateur du Musée des Lettres et Manuscrits, Paris

Tériade: l'affirmation du livre de peintre

Un demi-siècle après l'apparition des premiers livres de peintre dont Vollard et Kahnweiler sont les précurseurs, les ouvrages de Tériade se situent à l'apogée de ce mode d'expression, à la croisée des grands textes littéraires et des arts plastiques. Au nombre de vingt-sept, ces ouvrages nous révèlent une démarche originale, moderne, inventive, libre et indépendante, appropriée au style et à la personnalité de chaque artiste. Les moyens de reproduction y sont variés, du bois gravé à la lithographie, cette dernière demeurant le procédé privilégié de l'éditeur, en passant par l'eau-forte et le pochoir. Si Tériade s'inscrit dans le sillage de ses illustres prédécesseurs que sont Vollard, Kahnweiler et Skira, sollicitant les plus grands peintres de son temps (Rouault, Bonnard, Matisse, Picasso, Laurens, Chagall, Léger, Miró, Giacometti ...), il s'en distingue par ses choix typographiques et de mise en page. Autre innovation à mettre à l'actif de ce génial éditeur : ses « manuscrits à peinture » comme lui-même les qualifiait. Invitant les artistes à « manuscire » le texte de leur livre, il ouvre la voie au livre d'artiste qui s'imposera au cours de la seconde moitié du XXe siècle.

Pascal Fulacher, διδάκτωρ Επιστημών της Τέχνης
Επιμελητής του Μουσείου Γραμμάτων και Χειρογράφων, Παρίσι

Tériade : η καθιέρωση του βιβλίου τέχνης

Μισό αιώνα μετά την εμφάνιση των πρώτων βιβλίων ζωγράφων - εκδόσεις στις οποίες πρωτοστάτησαν οι Vollard και Kahnweiler-, τα βιβλία του Tériade φτάνουν στο απόγειο του είδους, στο οποίο η λογοτεχνία συνδιαλέγεται με τις πλαστικές τέχνες. Είκοσι-επτά στο σύνολό τους, τα βιβλία αυτά αντιπροσωπεύουν ένα εγχείρημα μεγάλης ελευθερίας, πρωτοτυπίας και εφευρετικότητας, προσαρμοσμένο κάθε φορά στο στυλ και την προσωπικότητα των εμπλεκόμενων καλλιτεχνών. Οι τεχνικές αναπαραγωγής που αξιοποιεί ο Tériade είναι ποικίλες: ξυλογραφία, λιθογραφία -τεχνική που κατ'εξοχήν χρησιμοποιήθηκε-, οξυγραφία και pochoir. Ο Tériade εγγράφεται στην εκδοτική παράδοση των Vollard, Kahnweiler και Skira, οι οποίοι επιδίωξαν να συνεργαστούν με τους μεγαλύτερους ζωγράφους της εποχής τους (Rouault, Bonnard, Matisse, Picasso, Laurens, Chagall, Léger, Miró, Giacometti...). Διακρίνεται ωστόσο από τους προκατόχους του στο επίπεδο των τυπογραφικών επιλογών και της στοιχειοθέτησης. Μια άλλη καινοτομία που ανήκει στο ενεργητικό του είναι τα «χειρόγραφα με ζωγραφική», όπως τα αποκαλούσε ο ίδιος. Καλώντας τους καλλιτέχνες να γράψουν στο χέρι το κείμενο των βιβλίων τους, ανοίγει το δρόμο για το βιβλίο καλλιτέχνη που θα καθιερωθεί κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα.

Dominique Szymusiak, Conservatrice honoraire du Musée Matisse, Cateau-Cambrésis

La correspondance entre Tériade et Matisse: les rapports entre l'éditeur et l'artiste

Je rêve d'un livre sur «la couleur de Matisse» qui contiendrait toutes vos pensées déjà exprimées et nouvelles sur la couleur et serait illustré de grandes planches

Tériade à Matisse

L'idée d'un « manuscrit à peinture moderne » sur la couleur qui deviendra le livre illustré *Jazz* (1947) est le fruit d'une longue maturation qui débouchera sur l'invention d'une nouvelle technique, les papiers gouachés et découpés, avec lesquels Matisse travaillera jusqu'à sa mort dans des compositions de plus en plus monumentales. Les lettres de Matisse à Tériade autour de la production de *Jazz* sont déposées aux archives Matisse et sont, pour une grande partie, inédites. Les échanges entre Matisse et Tériade montrent l'obstination indéfectible de l'éditeur mais aussi son attention, sa courtoisie, son sérieux et son respect absolu des volontés des artistes. En retour, l'exigence de Matisse pour obtenir la perfection dans l'édition sera d'une intransigeance et d'une rigueur implacable qui a obligé Tériade à faire des prouesses. « Il faudrait pour qu'il y ait raison de faire cet album que l'exécution soit parfaite sans quoi ça serait inutile... », écrit Matisse. Cette communication vise à présenter l'échange passionnant qui a précédé l'édition du livre et qui révèle la relation d'admiration, d'amitié et surtout de confiance mutuelle entre Matisse et Tériade.

Dominique Szymusiak, Επίτιμη Επιμελήτρια του Μουσείου Matisse στο Cateau-Cambrésis

La correspondance entre Tériade et Matisse: les rapports entre l'éditeur et l'artiste

Ονειρεύομαι ένα βιβλίο με θέμα το «χρώμα του Matisse» που θα περιείχε όλες τις σκέψεις σας για το χρώμα, παλιές και νεότερες, και που θα ήταν εικονογραφημένο με μεγάλους πίνακες.

Tériade στον Matisse

Το 1947 ο Tériade εκδίδει το *Jazz* του Matisse. Το βιβλίο αυτό ενσαρκώνει την ιδέα ενός «χειρογράφου με μοντέρνα ζωγραφική», και με θέμα το χρώμα. Υπήρξε το αποτέλεσμα μακρών διεργασιών, που οδήγησαν στην εφεύρεση μιας νέας τεχνικής, τα κολλημένα και κομμένα χαρτιά, με τα οποία ο Matisse εργάστηκε ως το τέλος της ζωής του, παράγοντας ολοένα και πιο μνημειακές συνθέσεις. Η αλληλογραφία μεταξύ Matisse και Tériade γύρω από την παραγωγή του *Jazz*, φυλάσσεται στο Μουσείο Matisse και είναι κατά μεγάλο μέρος ανέκδοτη. Οι επιστολές τους μαρτυρούν από τη μία μεριά την ακούραστη επιμονή του εκδότη, τη φροντίδα, την ευγένεια, την σοβαρότητα και τον απόλυτο σεβασμό του για τις επιθυμίες των καλλιτεχνών. Από την άλλη, η απαίτηση του Matisse να πετύχει ένα τέλει εκδοτικό αποτέλεσμα υπήρξε τόσο αδιάλλακτη, που ανάγκασε τον Tériade να κάνει άθλους. «Αν έχει δίκιο να επιμένει στην παραγωγή αυτού του άλμπουμ, τότε η εκτέλεση θα πρέπει να είναι τέλεια, αλλιώς θα ήταν άχρηστο...», γράφει χαρακτηριστικά. Η ανακοίνωση αναλύει την παθιασμένη ανταλλαγή που οδήγησε στην έκδοση του βιβλίου και φωτίζει τη σχέση μεταξύ Matisse και Tériade, μια σχέση αμοιβαίου θαυμασμού και εμπιστοσύνης.

Lucile Arnoux-Farnoux

Maître de conférences en littérature comparée, Université François-Rabelais de Tours

Paris-Athènes au XXe siècle : études récentes

Les liens privilégiés qui unissent la France et la Grèce depuis le début du XIXe siècle ont continué à se développer tout au long du XXe siècle, en particulier dans les domaines littéraire et artistique, nourrissant un « commerce spirituel » -selon la formule de Séféris- ininterrompu et fécond entre les deux pays. La richesse et la variété de ces échanges culturels a suscité ces dernières années l'intérêt des chercheurs, aussi bien grecs que français, qui se sont efforcés d'en explorer tous les aspects au travers d'expositions, de programmes de recherches, de colloques et de publications. Le colloque sur Tériade organisé par la Fondation Teloglion est l'occasion de dresser un premier bilan de ces recherches.

Lucile Arnoux-Farnoux

Επίκουρη καθηγήτρια συγκριτικής λογοτεχνίας, Université François-Rabelais de Tours

Παρίσι - Αθήνα στον 20ο αιώνα : πρόσφατες έρευνες

Οι προνομιακοί δεσμοί που συνδέουν την Ελλάδα και τη Γαλλία από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα συνέχισαν να αναπτύσσονται καθ' όλη τη διάρκεια του 20^{ου}, ιδιαίτερα στο λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό πεδίο, τροφοδοτώντας ένα γόνιμο κι αδιάκοπο «πνευματικό εμπόριο» -κατά τη φράση του Σεφέρη- ανάμεσα στις δυο χώρες. Το εύρος και η ποικιλομορφία αυτών των πολιτισμικών ανταλλαγών κερδίζει τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον τόσο Ελλήνων όσο και Γάλλων ερευνητών, που επιδιώκουν να διερευνήσουν διεξοδικά τις ελληνογαλλικές σχέσεις μέσα από εκθέσεις, ερευνητικά προγράμματα, συνέδρια και δημοσιεύσεις. Το συνέδριο με θέμα τον Τέριade που διοργάνωσε το Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών προσφέρει την ευκαιρία να επιχειρήσουμε έναν πρώτο απολογισμό αυτών των ερευνών.

Μαρία Μόσχου, διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης

***Η «ανακάλυψη» λαϊκών καλλιτεχνών στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου:
η περίπτωση του Θεόφιλου και ο ρόλος του Τέριαντε***

Το έργο του Θεόφιλου παρουσιάζεται από τον Τέριαντε στους αθηναϊκούς κύκλους κατά τον Μεσοπόλεμο, όταν το ενδιαφέρον διανοουμένων και καλλιτεχνών στρέφεται στην ανακάλυψη ασπούδαχτων δημιουργών (φαινόμενο που παρατηρείται την ίδια εποχή σε ευρωπαϊκό επίπεδο), η οποία εμποτίζει τους προβληματισμούς περί ελληνικότητας και αδιάσπαστης συνέχειας της ελληνικής τέχνης. Σε αυτό το πλαίσιο ο Τέριαντε αναδεικνύει το έργο του Θεόφιλου ως δημιουργία που ενσωματώνει ελληνικές πολιτισμικές αξίες και ταυτόχρονα εκφράζει το πνεύμα της νεωτερικότητας της τέχνης, καθορίζοντας έκτοτε την υποδοχή του. Στην ανακοίνωσή μου διερευνώ τον ρόλο του Τέριαντε ως παραγγελιοδότη και διαχειριστή του έργου του Θεόφιλου, εστιάζοντας σε απόψεις που του καταμαρτυρούν την αλλοίωση της ταυτότητας του λαϊκού ζωγράφου. Λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία για τη συνολική δραστηριότητα του Θεόφιλου ελέγχω κατά πόσον ευσταθεί ότι ο Τέριαντε υπήρξε παρεμβατικός ως προς τη θεματική, την τεχνοτροπία, τα υλικά και τον τρόπο εργασίας του ζωγράφου, επιδρώντας αλλοτριωτικά στην τέχνη του.

Maria Moschou, docteur d'histoire de l'art, chercheur indépendante

***La « découverte » d'artistes naïfs dans la Grèce de l'entre-deux-guerres:
le cas de Théophilos et le rôle de Tériade***

Tériade introduit l'œuvre de Théophilos aux cercles athéniens pendant la période de l'entre-deux-guerres, au moment où l'intérêt d'artistes et intellectuels grecs se tourne vers la découverte de créateurs naïfs, sans formation artistique officielle (un phénomène qui s'observe à la même époque sur le plan européen). La découverte d'artistes naïfs vient nourrir la réflexion et les recherches sur la grécité et la continuité ininterrompue de l'art grec. Dans ce contexte, Tériade met en avant l'œuvre de Théophilos en tant que création qui exprime à la fois les valeurs culturelles helléniques et l'esprit de l'art moderne, marquant ainsi de manière décisive la réception du peintre pour les années à suivre. Dans cette communication, j'interroge le rôle de Tériade en tant que commanditaire et gestionnaire de l'œuvre de Théophilos, en m'attachant aux voix qui lui reprochent d'avoir altéré l'identité du peintre populaire. En tenant compte de l'ensemble de la création de Théophilos, je contrôle dans quelle mesure l'on peut soutenir que Tériade fut directif en ce qui concerne les thèmes, le style, les matériaux et la manière de travail du peintre, de sorte à influencer son art.

Ελεονώρα Βρατσκίδου, διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης, Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών-ΑΠΘ

Σπητέρης και Tériade, με αφορμή τις ευρωπαϊκές εκθέσεις του Θεόφιλου

Με αφορμή την κριτική του τεχνοκρίτη και ιστορικού τέχνης Τώνη Σπητέρη στην παρισινή έκθεση Θεόφιλου το 1961, η ανακοίνωση αυτή εξετάζει τις δυο ευρωπαϊκές παρουσιάσεις έργων του ζωγράφου που πραγματοποιήθηκαν με πρωτοβουλία του Tériade στην Kunsthalle της Βέρνης (1960) και στο Musée des Arts Décoratifs του Παρισιού (1961). Η έρευνα στα αρχεία των δυο μουσείων και η αξιοποίηση της αδημοσίευτης αλληλογραφίας μεταξύ Tériade και Ελύτη φέρνουν στο φως νέα στοιχεία για την οργάνωση των εκθέσεων αυτών και το ρόλο των επιμελητών François Mathey (Παρίσι) και Franz Meyer (Βέρνη), αλλά και για τις στενές σχέσεις μεταξύ των δυο μουσείων κατά την περίοδο 1955-1961. Η παρισινή έκθεση Θεόφιλου εγγράφεται σε μια σειρά εκθέσεων κλασικών μοντέρνων, όπως ο Chagall και ο Matisse, που «μεταφέρθηκαν» από τη Βέρνη στο παρισινό Μουσείο των Διακοσμητικών Τεχνών, και παρουσιάζει, από την άποψη αυτή, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μελέτη του γαλλο-ελβετικού καλλιτεχνικού άξονα, αλλά και ευρύτερα για την διαπολιτισμική ιστορία των μουσείων και της ιστορίας της τέχνης. Στόχος είναι, τέλος, να διερευνηθούν οι ενδεχόμενες σχέσεις μεταξύ Σπητέρη και Tériade και, κυρίως, οι διαφορετικές παραδόσεις λόγου περί τέχνης που αντιπροσωπεύουν.

Eleonora Vratskidou, docteur en histoire de l'art, Fondation Teloglion-Université Aristote de Thessalonique

Tonis Spiteris, critique de Tériade : à propos des expositions européennes de Théophilos

Cette communication vise à étudier les expositions du peintre naïf Théophilos Hadjimichael (1868 ?-1934) présentées à l'initiative de Tériade à la Kunsthalle de Berne (1960) et au Musée des Arts Décoratifs à Paris (1961), en partant d'un article du critique et historien d'art Tonis Spiteris sur la présentation parisienne. La recherche dans les archives des deux musées, ainsi que l'étude de la correspondance inédite entre Tériade et Elytis, enrichissent nos connaissances sur l'organisation de ces expositions et le rôle des conservateurs François Mathey (Paris) et Franz Meyer (Berne), mais aussi sur les liens particuliers entre les deux institutions muséales pendant la période 1955-1961. L'exposition parisienne de Theophilos s'inscrit dans une série d'expositions qui voyagent de Berne au musée parisien des arts décoratifs -parmi lesquelles des expositions de Chagall et Matisse- et présente, à ce titre, un grand intérêt pour l'étude de l'axe artistique franco-suisse, et plus largement pour l'histoire transnationale des musées et de l'histoire de l'art. Il sera, enfin, question des rapports éventuels entre Tériade et Spitéris et surtout des différents registres de discours sur l'art que représentent ces deux acteurs largement impliqués dans de réseaux artistiques internationaux.

Χριστίνα Τσαγκάλια, διδάκτωρ Αρχαιολογίας, Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών-ΑΠΘ

Tériade και «Αιολική Άνοιξη»: Αντώνης Πρωτοπάτσης-Pazzi

Με αφετηρία το έργο του Στρατή Ελευθεριάδη-Tériade, η παρούσα ανακοίνωση αποσκοπεί να συμβάλει στην ανάδειξη της πολιτιστικής αναγέννησης που λαμβάνει χώρα στην ιδιαίτερη πατρίδα του, τη Λέσβο, η οποία είναι ευρύτερα γνωστή ως Αιολική ή Λεσβιακή Άνοιξη. Πρωταγωνιστικό ρόλο στην κίνηση αυτή διαδραματίζει ο ζωγράφος, σκιτσογράφος και ποιητής Αντώνης Πρωτοπάτσης (Pazzi), με τον οποίο ο Tériade διατηρούσε φιλικές σχέσεις κατά τα μαθητικά του χρόνια. Γόνιμοι και οι δύο διαπρεπών οικογενειών του νησιού επιλέγουν να ζήσουν στο Παρίσι, όπου μετέχουν ενεργά στα καλλιτεχνικά δρώμενα, ο καθένας με τον δικό του τρόπο και τις δικές του δυνάμεις. Άγνωστο παραμένει αν αυτές οι τόσο διαφορετικής ιδιοσυγκρασίας προσωπικότητες συναντήθηκαν ποτέ ξανά στη γαλλική πρωτεύουσα. Ωστόσο συνδυαστικό κρίκο ανάμεσά τους αποτέλεσαν προσωπικότητες, όπως ο Κώστας Βάρναλης, ο Ορέστης Κανέλλης, ο Μανώλης Καλλιγιάννης και κυρίως η αγάπη τους για την πατρίδα τους, τη Λέσβο, που αποτέλεσε για αυτούς, διαχρονικά, πηγή έμπνευσης και καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Christina Tsagkalia, docteur en archéologie, Fondation Teloglion-Université Aristote de Thessalonique

Tériade et le «Printemps Aiolien»: Antonis Protopatsis-Pazzi

En partant de l'œuvre de Stratis Eleftheriadis-Tériadis, cette communication vise à contribuer à l'étude de la renaissance culturelle qui a eu lieu dans sa Lesbos natale et qui est connue sous le nom de « Printemps Aiolien ». Le peintre, dessinateur et poète Antonis Protopatsis (Pazzi), avec qui Tériade était très proche pendant leurs années d'école, joue un rôle déterminant dans le cadre de ce courant littéraire et artistique. Descendants tous deux de familles notables de l'île, ils choisissent de vivre à Paris, où ils participent activement à la vie artistique, chacun à sa manière et avec ses forces propres. Il reste inconnu si Protopatsis et Tériade, de personnalités si différentes, se rencontrent à nouveau pendant leur séjour à Paris. Ce qui les lie cependant, c'est la fréquentation d'artistes et poètes tels que Kostas Varnalis, Orestis Kanellis et Manolis Kaligiannis, ainsi que leur amour pour leur patrie, qui a fonctionné comme une source d'inspiration et de création artistique durant toute leur vie.

ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ / PRESIDENTS DES SEANCES

Αλεξάνδρα Γουλιάκη-Βουτυρά

Καθηγήτρια Μουσικής Εικονογραφίας στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών της Σχολής Καλών Τεχνών του Α.Π.Θ.

Γενική Γραμματέας Δ.Σ. Τελλογλείου Ιδρύματος Τεχνών-Α.Π.Θ.

Alexandra Goulaki-Voutyra

Professeur d'iconographie musicale, Département des Etudes Musicales,
Université Aristote de Thessalonique
Secrétaire générale du conseil d'administration de la Fondation Teloglion

Μιλτιάδης Παπανικολάου

Ομότιμος Καθηγητής Ιστορίας της Τέχνης στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ.

Πρόεδρος Δ.Σ. του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης

Miltiadis Papanikolaou

Professeur honoraire d'histoire de l'art, Département d'Histoire et Archéologie,
Université Aristote de Thessalonique
Président du conseil d'administration du Musée d'Art Contemporain de Thessalonique

Κώστας Μανιατόπουλος

Διευθυντής του Μουσείου-Βιβλιοθήκης Στρατής Ελευθεριάδης-Τέριαν

Kostas Maniopoulos

Directeur du Musée-Bibliothèque Stratis Eleftheriadis-Tériade

Μαίρη Μιχαηλίδου

Ιστορικός Τέχνης, Επίτιμη Γενική Διευθύντρια ΥΠ.ΠΟ.

Mary Michailidou

Historienne de l'art, Directrice Générale honoraire, Ministère de la Culture de Grèce

Αλεξάνδρα Μπούνια

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Μουσειολογίας στο Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αιγαίου

Πρόεδρος Δ.Σ. του Μουσείου-Βιβλιοθήκης Στρατής Ελευθεριάδης-Τέριαν

Alexandra Bounia

Professeur de muséologie, Département de Technologie et de Communication Culturel,
Université de la mer Egée
Président du conseil d'administration du Musée-Bibliothèque Stratis Eleftheriadis-Tériade

OMIAHTEΣ / INTERVENANTS

Lucile Arnoux-Farnoux

Maître de conférences en littérature comparée à l'Université François-Rabelais de Tours

lucile.arnoux@gmail.com

Yves Chevrefils Desbiolles

Responsable des fonds artistiques à l'Institut Mémoires de l'édition contemporaine (IMEC)

yves.chevrefils@gmail.com

Alexandre Farnoux

Directeur de l'École française d'Athènes

Direction@efu.fr

Pascal Fulacher

Docteur en arts et sciences de l'art (Université Paris-Sorbonne) et auteur de nombreux ouvrages, catalogues spécialisés et articles sur l'histoire du livre, de la reliure, de la typographie et du graphisme parus dans des publications spécialisées (*Encyclopaedia Universalis*, *Art & Métiers du Livre*, *Le Magazine du Bibliophile*, *Plume magazine du patrimoine écrit*). Derniers ouvrages parus: *Six siècles d'art du livre, de l'incunable au livre d'artiste* (Citadelles & Mazenod, 2012), *Jean Cocteau le magnifique. Les miroirs d'un poète* (Gallimard, 2013). Conférencier et enseignant vacataire (École supérieure Estienne, Université de Reims/Troyes). Actuellement conservateur du Musée des Lettres et Manuscrits (Paris) et rédacteur en chef de *Plume, magazine du patrimoine écrit*.

pascal.fulacher@sfr.fr

Nicolas Surlapierre

Auteur d'une thèse *Les artistes allemands en exil en France de 1933 à 1945 : histoire et imaginaire*, Nicolas Surlapierre a été directeur adjoint du musée Matisse du Cateau-Cambrésis en charge des collections Tériade et Herbin, puis conservateur en charge de l'art moderne et contemporain au LaM (Lille Métropole Musée d'art moderne, d'art contemporain et d'art brut). En tant que conservateur au LaM, il s'est occupé et a écrit sur la collection Geneviève et Jean Masurel et la collection de livres précieux de Maurice Jardot, qui comprend de nombreux livres de Tériade. Auteur de nombreux articles, Nicolas Surlapierre a écrit une monographie sur *Les artistes modernes mexicains*, un essai intitulé *Dis Parus l'abandon de l'histoire dans l'art du 20e siècle*. Il a coordonné

plusieurs colloques et fut commissaire de nombreuses expositions qui interrogent l'œuvre dans son rapport au récit et souvent à la littérature. Il défend l'idée que curateurs et historiens de l'art sont des auteurs et milite pour le rôle de l'imagination au cœur de sa discipline et de sa profession.

nsurlapierre@mairie-belfort.fr

Dominique Szymusiak

De 1974 à 1980, conservatrice au musée de Lille.

1980-2012 : Musée Matisse, Le Cateau-Cambrésis.

En 1982 ouverture du deuxième musée Matisse avec les donations faites par Matisse et par Herbin.

Géré par le département du Nord, le troisième musée Matisse ouvre en novembre 2002 enrichi d'acquisitions et de donations de la famille Matisse. Il reçoit la célèbre donation faite par Alice Tériade. Nombreuses expositions sur l'œuvre de Matisse, Herbin, l'abstraction géométrique, l'art contemporain. Sensibilisation à l'art pour les enfants et les adultes, rencontre entre les arts.

Aujourd'hui, à la retraite, continue de travailler sur l'œuvre de Matisse, d'Herbin, Tériade et avec des artistes contemporains.

d.szymusiak@orange.fr

*

Ελεονώρα Βρατσκίδου / Eleonora Vratskidou

Η Ελεονώρα Βρατσκίδου είναι διδάκτωρ ιστορίας της τέχνης (École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2011). Εργάστηκε ως μεταδιδακτορική ερευνήτρια στο Freie Universität του Βερολίνου (2012), στο Πανεπιστήμιο του Princeton (2012-2013) και στο Technische Universität του Βερολίνου, με υποτροφία του Ιδρύματος Alexander von Humboldt (2014). Δίδαξε ιστορία και ιστορία της τέχνης στην École des Hautes Études en Sciences Sociales (2011-2012) και στο Πανεπιστήμιο François-Rabelais της Tours (2014). Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα αφορούν κυρίως στην ιστορία των καλλιτεχνικών θεσμών και, ειδικότερα, της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, στην ιστορία της ιστορίας της τέχνης και τις διαπολιτισμικές καλλιτεχνικές σχέσεις τον 19^ο αιώνα. Από τον Οκτώβριο του 2014 εργάζεται ως επιμελήτρια της συλλογής του Τελλογλείου Ιδρύματος Τεχνών-ΑΠΘ.

evratskidou@gmail.com

Στέλιος Δασκαλάκης / Stelios Daskalakis

Ο Στέλιος Δασκαλάκης είναι Προϊστάμενος του Τμήματος Συντήρησης της Εφορείας Αρχαιοτήτων Αθηνών με MPhil Μουσειογραφίας, του University of London - Imperial College of Science and Technology. Εργάζεται στο Υπουργείο Πολιτισμού από το 1986. Κύρια απασχόλησή του η εκπόνηση μουσειογραφικών/μουσειολογικών μελετών και η υλοποίησή τους. Μουσείο – Βιβλιοθήκη Στρατή Ελευθεριάδη, Tégiade, Αρχαιολογικά Μουσεία Πυθαγορείου Σάμου, Κιμώλου, Ίου, Μουσείο Ιδρύματος Γ.Β. Στεφανή, Μουσείο Ιστορίας της Παιδείας του Πανεπιστήμιου Αθηνών. Παράλληλα έχει πραγματοποιήσει πλήθος περιοδικών εκθέσεων στο Μέγαρο Παλαιάς Βουλής, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης. Έχει γράψει μελέτες, άρθρα και έχει συμμετάσχει με ανακοινώσεις σε συνέδρια.

stelios.daskalakis@yahoo.gr

Χαρά Κολοκυθά / Chara Kolokytha

Η Χαρά Κολοκυθά είναι υπ. Διδάκτωρ Ιστορίας Τέχνης στο Northumbria University, με ειδίκευση στη γαλλική θεωρία και τέχνη του 20^{ου} αιώνα και κυρίως στο έργο του Τεριάντ και του Κριστιάν Ζερβός. Η έρευνά της για τον Τεριάντ και την επιθεώρηση *Verve* χρηματοδοτήθηκε από το INHA και τη Fondation Marc de Montalembert. Άρθρα της έχουν δημοσιευτεί σε διεθνή επιστημονικά έντυπα (*Visual Resources, French Cultural Studies, Konsthistorisk tidskrift/Journal of Art History, Art in Print, Arts*) και συλλογικούς τόμους (*L'évolution de la demarche critique dans le monde culturel, CESL, 2015*). Από το 2013 συνεργάζεται με τους εκδοτικούς οίκους Routledge/Taylor&Francis (REM) και De Gruyter (AKL).

charalampia.kolokytha@northumbria.ac.uk

Άνη Κοντογιώργη / Ani Kontogiorgi

Η Άνη Κοντογιώργη είναι Δρ. Ιστορίας της Τέχνης και πτυχιούχος του Τμήματος Θεάτρου, Α.Π.Θ. Είναι υπάλληλος της Διεύθυνσης Νεότερου Πολιτιστικού Αποθέματος και Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων από το 2005. Έχει επιμεληθεί μελέτες μουσείων νεότερης τέχνης και ιστορίας, όπως το Μουσείο Αλέξανδρου Παπαναστασίου στο Λεβίδι Αρκαδίας, η μετατροπή του Αρχοντικού Μίσιου σε χώρο μόνιμης έκθεσης στα Ιωάννινα κ.ά. Το 2014 ολοκλήρωσε, με την ομάδα εργασίας, την εφαρμογή της μουσειολογικής-μουσειογραφικής μελέτης επανέκθεσης του Μουσείου-Βιβλιοθήκης Στρατή Ελευθεριάδη, Tégiade στη Βαρειά Μυτιλήνης. Έχει διδάξει Ιστορία της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και σήμερα διδάσκει Ιστορία της Τέχνης στο Ελληνικό

Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Συμμετέχει συστηματικά σε διεθνή συνέδρια ως εισηγήτρια και άρθρα της έχουν δημοσιευτεί σε διεθνή περιοδικά και συλλογικούς τόμους, σε αγγλικά, γαλλικά και ελληνικά.

anniekont@gmail.com

Παναγιώτης Κουρνιακός / Panagiotis Kourniakos

Ο Παναγιώτης Κουρνιακός σπούδασε κλασική φιλολογία στο πανεπιστήμιο Federico II στη Νάπολη (Ιταλία). Έκανε το διδακτορικό του στην έδρα βυζαντινής ιστορίας στο πανεπιστήμιο της Κολωνίας (Γερμανία) με θέμα τη διπλωματική δραστηριότητα του καρδινάλιου Βησσαρίωνα στην Βενετία για την οργάνωση μιας σταυροφορίας εναντίον των Οθωμανών (1463). Για τις ανάγκες του διδακτορικού του έκανε αρχειακές έρευνες στη Ρώμη, στη Βενετία και σε άλλες ιταλικές πόλεις. Τώρα εργάζεται ως επιμελητής εκθέσεων στο Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών του ΑΠΘ.

pankourniakos@gmail.com

Μαίρη Μιχαηλίδου / Mary Michailidou

Η Μαίρη Μιχαηλίδου γεννήθηκε στο Βόλο. Σπούδασε Ιστορία και Αρχαιολογία στην Αθήνα και Ιστορία της Τέχνης και Αρχαιολογία στην Toulouse. Υπήρξε συνεργάτης του Ευστράτιου Ελευθεριάδη Teriade στο Παρίσι. Υπηρέτησε τα τελευταία 35 χρόνια στο Υπουργείο Πολιτισμού σε διάφορες θέσεις, μεταξύ άλλων, ως Γενική Διευθύντρια Σύγχρονου Πολιτισμού. Διετέλεσε Διευθύντρια της Εθνικής Πινακοθήκης και επί πολλά χρόνια πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος της Διεθνούς Ενώσεως Κριτικών και Ιστορικών Τέχνης (AICA). Είναι μέλος της Ακαδημαϊκής Επιτροπής για τη δημιουργία Μουσείου της Ιστορίας της Ευρώπης.

marymichailidou@yahoo.gr

Μαρία Μόσχου / Maria Moschou

Διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης του Τμήματος Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών με θέμα διατριβής: *Ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ βιογραφούμενος* (2005). Έχει διδάξει Ιστορία και Κοινωνιολογία της Τέχνης στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών. Ερευνητικά ενδιαφέροντα: Ζητήματα ιστορίας και κριτικής της τέχνης με έμφαση στην πρόσληψη εκφάνσεων λαϊκής δημιουργίας της νεοελληνικής τέχνης. Θέματα ιστοριογραφίας που σχετίζονται με τις μεταβολές των αντιλήψεων για την τέχνη και το status του εικαστικού δημιουργού κατά εποχές· εικόνες του καλλιτέχνη σε κινηματογραφικές βιογραφίες και λογοτεχνικές καταγραφές.

moschoumaria@yahoo.com

Ξένη Δ. Μπαλωτή / Xenia D. Baloti

Σπούδασε Ιστορία στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης (Paris IV) μετά το τέλος της Β'θμιας εκπαίδευσης στην Ελληνο-Γαλλική Σχολή Saint-Joseph. Ειδικεύτηκε στη Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία και ιδιαίτερα στην περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης και του Ναπολέοντα υπό τον καθηγητή Jean Tulard. Εργάστηκε, μεταξύ άλλων, στην Ακαδημία Αθηνών, στη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού και δίδαξε στο Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ του Α.Π.Θ. Στο πλαίσιο της επαγγελματικής σταδιοδρομίας της υπήρξε εμπειρογνώμονας της Ε.Ε. και μέλος επιστημονικών ερευνητικών κέντρων. Έχει δημοσιεύσει πολλά ιστορικά βιβλία και μελέτες.

baloti@hol.gr

Πόπη Σφακιανάκη / Poppy Sfakianaki

Η Πόπη Σφακιανάκη είναι υποψήφια διδάκτωρ στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Το θέμα της διατριβής της είναι «Ο Τέριαντ ως τεχνοκρίτης κι εκδότης, 1926-1975». Μεταξύ 2011 και 2014 διέμεινε στο Παρίσι και πραγματοποίησε έρευνα σε γαλλικές βιβλιοθήκες και αρχεία ως υπότροφος του ιδρύματος Παναγιώτη και Έφης Μιχελή.

popsfakianaki@gmail.com

Χριστίνα Τσαγκάλια / Christina Tsagkalia

Η Χριστίνα Τσαγκάλια είναι πτυχιούχος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με κατεύθυνση Αρχαιολογία και Ιστορία της Τέχνης. Συνέχισε τις σπουδές της σε μεταπτυχιακό και διδακτορικό επίπεδο στο ίδιο πανεπιστήμιο με ειδίκευση στην Κλασική Αρχαιολογία και Τέχνη. Εργάστηκε ως αρχαιολόγος στη Βόρεια Ελλάδα και ως επιμελήτρια στο Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών ΑΠΘ από το 2008 έως σήμερα. Μέσα στα ενδιαφέροντά της συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων, ζητήματα εικονογραφίας και πλαστικής.

chtsagka@tf.auth.gr